

**СТАТИСТИЧНА ОСНОВА СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ**

**СТАТИСТИЧЕСКАЯ ОСНОВА ОБЩЕСТВЕННО-
ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ УКРАИНСКОЙ ДИАСПОРЫ**

**STATISTICAL BASIS OF SOCIO-GEOGRAPHICAL STUDY OF
UKRAINIAN DIASPORA**

Андрій Зубик

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. П. Дорошенка, 41, м. Львів, 79000, Україна*

Для потреб суспільно-географічних досліджень виділено й охарактеризовано основні етнокультурні критерії, які використовують у програмах переписів населення в країнах з численною українською діаспорою. На підставі опрацювання програм переписів населення виконано класифікацію країн за особливостями використання етнокультурних критеріїв.

Ключові слова: перепис населення, етнокультурний критерій, етномовний критерій, рідна мова, домашня мова, етнічна належність.

Для нужд общественно-географических исследований выделены и охарактеризованы основные этнокультурные критерии, используемые в программах переписей населения в странах с многочисленной украинской диаспорой. На основании обработки программ переписей населения выполнено классификацию стран по особенностям использования этнокультурных критериев.

Ключевые слова: перепись населения, этнокультурный критерий, этноязыковой критерий, родной язык, домашний язык, этническая принадлежность.

For the purposes of socio-geographical studies identified and characterized the major ethno-cultural criteria that used in applications censuses in countries with a large Ukrainian diaspora. Based on the study programs censuses carried out a classification of countries by the use of ethno-cultural characteristics criteria.

Key words: census, ethno-cultural criteria, ethno-linguistic criteria, mother tongue, home language, ethnicity.

За оцінками науковців, за межами України проживає від 11 до 15 мільйонів українців, українська діаспора є однією з найчисельніших у світі [1, с. 40]. Виокремити українців серед представників інших національностей можна за мовою, країною походження чи національністю. Таку можливість дає опрацювання переписів населення. Переписи населення проводять майже у всіх країнах світу, їх дані публікують на сайтах управлінь статистики чи електронних ресурсах котрі присвячені перепису. Не менш важливими джерелами даних виступають збірники присвячені переписам населення, статистичні видання за матеріалами переписів.

З метою детального дослідження середовища зарубіжних українців пріоритетним завданням є опрацювання переписів населення, які проводилися у країнах їхнього проживання. Сутність проблеми в тому, що ці переписи проводилися за різними програмами, в яких були різні етнокультурні показники. Крім цього, переписи проводилися у різні роки, тому науково не є конкретним пряме сумування матеріалів різних переписів про чисельність українців за кордоном. Потрібно привести їх всіх до єдиного “знаменника”.

Переписи населення є важливим джерелом інформації для науковців різних галузей: географів, економістів, статистиків, демографів, тощо. Проблемами

розробки методологічних засад статистичного вивчення населення займалися вітчизняні науковці, такі як: І. К. Бондар, С. С. Герасименко, О. М. Гладун, А. В. Головач, І. В. Кузьменко, Е. М. Лібанова, В. І. Лишиленко, В. В. Онікієнко, О. Г. Осауленко, Н. О. Парфенцева, І. І. Пилипенко, В. Г. Швець та зарубіжні вчені: А. І. Гозулов, В. М. Кабузан, Н. Г. Менк'ю, Р. Солоу й інші.

Дослідження проблем української діаспори розпочато у роботах Ф. Д. Заставного, О. Ю. Макара, А. М. Шлепакова. Серед українських вчених, які зробили значний вклад у вивчення української діаспори варто виділити В. М. Ботушанського, С. М. Вдовенка, І. Винниченка, В. Б. Свтуха, В. Ідзя, Т. В. Коломієць, Ю. Є. Лагутова, Т. Я. Лупула, В. Маркуся, Н. Г. Мерфі, М. І. Пірен, Т. Г. Рендюка, С. Романюк, В. Семка, М. Сополігу, В. П. Трощинського, А. Шевченка та інших.

Українськими вченими розроблено нові підходи до вивчення міграційних процесів, досліджуються інституційні засади життя зарубіжних українців. Значна частина робіт присвячена історії формування діаспори, правовим аспектам діяльності українських організацій чи дослідженню української мови в середовищі зарубіжних українців.

Малодослідженими аспектами є вивчення методики проведення переписів, аналіз етнокультурних показників, які використовуються у переписах населення. Першочерговим завданням виступає опрацювання результатів переписів та співпраця з закордонними українськими громадськими організаціями щодо тих етнокультурних критеріїв, котрі не ввійшли до програми переписів.

Наша мета – виділити та охарактеризувати основні етнокультурні критерії, які використовуються у програмах переписів. Здійснити аналіз етнокультурних критеріїв, які внесені в програми переписів країн світу де проживає значна частка українців.

Основним джерелом інформації в етнічній географії виступають переписи населення, які відбуваються у більшості країн світу. Переписи населення

охоплюють майже усе населення країни, а їх результати стають цінним джерелом інформації для науковців з різних країн [2, с. 166–169].

Європейська статистична комісія дає наступне визначення перепису населення: “Перепис населення визначається як заходи, які дозволяють проводити через регулярні інтервали часу офіційний облік чисельності населення, що проживає на території країни, поряд з інформацією про соціальні та демографічні характеристики всього населення [5, с. 7].

Етнокультурні характеристики, як правило, мають суб’єктивну складову, а досліджувані групи населення в багатьох випадках є малочисельними. Згідно інформаційних рапортів і даних різноманітних комісій ООН інформація про етнокультурні характеристики населення привертає щоразу більшу увагу з боку урядів багатьох країн, передусім в контексті здійснення політики в галузі міграції інтеграції і меншин [3, с. 138]. Серед етнокультурних ознак населення найчастіше виділяють етнічну належність (національність), мову та віровизнання.

Впродовж ХХ ст. поступово виділилися найважливіші етнокультурні показники, які доцільно використовувати в програмах переписів населення. Сутність цих показників відображено, зокрема, в рекомендаціях Конференції Європейських Статистиків (КЕС) щодо переписів населення та житлового фонду (табл. 1).

Таблиця 1

Рекомендовані КЕС етнокультурні критерії у переписах населення

Ознака	Трактування ознаки і рекомендовані критерії
Етнічна належність	має базуватися на спільному розумінні історії та територіального походження (регіонального, національного) етнічної групи чи общини, а також на особливих культурних характеристиках, таких, як мова і/або віровизнання і/або особливі звичаї чи побут

Ознака	Трактування ознаки і рекомендовані критерії
Мова	а) рідна мова, яка визначається як перша мова, засвоєна вдома у ранньому дитинстві; б) основна мова, яка визначається як мова, якою особа володіє найкраще; в) мова (и), найбільш використовувана (використовувані) вдома і/або на роботі; г) знання мови (мов), яке визначається як здатність розмовляти і/або писати на одній чи декількох мовах.
Віровизнання	а) формальна належність до церкви чи релігійної общини; б) самоототожнення з визначеним віровизнанням, релігійною общиною чи конфесією; в) релігійне вірування; г) релігія, в яку навернули особу.

Складено за: [5, с. 137–142].

Таким чином, етнічність людини передусім розуміють як спільність історії, території та культури. Для аналізу мовного складу населення рекомендовано чотири базових мовних критерії, віровизнання – п'ять.

Інформацію про етнічний склад населення чи визначених підгруп населення збирають у країнах, де проживають представники різноманітних етнічних груп чи значна кількість іммігрантів.

Впровадження певного показника у переписи населення дає змогу аналізувати етнокультурну ситуацію у країні, в тому числі в територіальному розрізі. Загалом КЄС рекомендує формулювати принаймні два питання, що стосуються мови опитуваного. Одне питання має стосуватися ознак “а”, “б” або “в”, інше ознаки “г” [4, с. 12].

У контексті дослідження української діаспори визначальним критерієм буде питання, яке стосується мови респондента.

До програми переписів здебільшого входить один з двох головних мовних критеріїв: рідна мова чи розмовна мова населення, або ж різноманітні модифікації

цих критеріїв. Рідше реєструють другу мову, якою людина вільно володіє, рівень володіння мовою, мову, якою розмовляють вдома, рівень грамотності.

Інші, крім рідної та розмовної мови, мовні критерії (або ж їхні модифікації) у програмах переписів населення трапляються доволі нечасто. Їхня поява зазвичай зумовлена місцевими особливостями розвитку мовної ситуації. Наприклад, питання про мову грамотності може з'явитися в програмі перепису населення регіону, який є (чи був в недалекому минулому) колонією іншої держави, й шкільна освіта в ньому надавалася не рідною мовою населення, а мовою титульного етносу [5, с. 12–14].

Загалом майже у всіх країнах, де проживає українська діаспора переписи населення відбуваються з періодичністю раз у 10 років. Виняток становить Канада та Австралія, де перепис населення відбувається що 5 років.

У деяких країнах в програмах переписів населення не має етнокультурних показників. Це зокрема такі країни як: Франція, Іспанія, Італія, Бразилія, Аргентина, Парагвай, Уругвай. Однією з причин можна назвати наявність в цих країнах значної кількості національних меншин, проте з цього переліку виділяється Уругвай, де не має значної кількості національних меншин. Тому в країнах перелічених вище, відсутність етнокультурних показників зумовлена своїми конкретними причинами: усталеною традицією проведення переписів населення, політичними обставинами тощо.

У країнах, що колись були союзними республіками колишнього СРСР здебільшого програми переписів успадкували етнокультурні показники з програм переписів колишнього СРСР, зокрема перепису 1989 р. Це, зокрема, показники: “національність”, “рідна мова”, “інша мова, якою володіє респондент”.

Для аналізу статистичної основи дослідження нами було обрано 27 країн, у яких живе значна частка зарубіжних українців.

У таблиці 2 наводимо приклади використання етнокультурних критеріїв у програмах переписів різних країн світу:

Використання етнокультурних критеріїв у програмах переписів населення

Країна	Роки проведення переписів населення (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)	Етнокультурний критерій, який включають у програму перепису
Австралія	2006, 2011	Походження респондента; володіння рідною мовою; володіння іншими мовами; релігія, яку сповідує респондент
Азербайджан	1989, 1999, 2009	Національність, рідна мова опитуваного
Білорусь	1989, 1999, 2009	Національність; рідна мова опитуваного; володіння російською та білоруською мовами; мова, якою розмовляють вдома; володіння іншими мовами
Бразилія	1991, 1996, 2000, 2010	Расова належність опитуваного
Велика Британія*	1991, 2001, 2011	Національна ідентичність; належність до етнічної групи; рідна мова; володіння англійською; релігія, яку сповідує респондент
Вірменія	1989, 2001, 2011	Національність; рідна мова опитуваного; інша мова, якою опитуваний вільно володіє; релігія, яку сповідує респондент
Грузія	1989, 2002	Національність; рідна мова опитуваного; володіння іншими мовами, релігія, яку сповідує респондент
Естонія	1989, 2000, 2011-2012	Національність; рідна мова; володіння наріччям, говором або діалектом; володіння іншою мовою, крім рідної;
Іспанія	1991, 2001, 2011	Національність опитуваного, громадянство
Італія	1991, 2001, 2011	Національність опитуваного, громадянство, релігія, яку сповідує респондент
Казахстан	1989, 1999, 2009	Національність; рідна мова опитуваного; знання респондентом казахської, російської й англійської мов; віросповідання респондента
Канада	1991, 1996, 2001, 2006, 2011	Вміння спілкуватися англійською та французькою мовами; найбільш використовувана мова вдома; вміння говорити іншими мовами вдома; мова яку особа вперше вивчила вдома в дитинстві і досі розуміє; етнічна належність
Киргизстан	1989, 1999, 2009	Національність; рідна мова опитуваного; володіння іншими мовами
Латвія	1989, 2000, 2011	Національність; мова, якою респондент розмовляє вдома; використання діалектів

Продовження таблиці 2

Країна	Роки проведення переписів населення (кінець XX – початок XXI ст.)	Етнокультурний критерій, який включають у програму перепису
Литва	1989, 2001, 2011	Національність; рідна мова; вміння говорити/писати іншими мовами; релігія чи конфесія, до якої належить респондент
Молдова	1989, 2004	Національність; рідна мова; мова, якою зазвичай говорять вдома; інші мови, якими володіє респондент; релігія, яку сповідує респондент
Нова Зеландія	2006, 2011	Етнічна належність; розмовна мова; країна походження, релігія, яку сповідує респондент
Польща	1988, 2002, 2011	Національність, мова якою розмовляють вдома
Португалія	1991, 2001, 2011	Національність опитуваного, релігія, яку сповідує опитуваний
Росія	1989, 2002, 2010	Національність; володіння російською мовою; володіння іншими мовами; рідна мова
Румунія	1992, 2002, 2011	Приналежність до етнічної групи, рідна мова, релігія, яку сповідує респондент
Словаччина	1991, 2001, 2011	Національність; рідна мова; мова, яку найбільш використовують публічно; мова якою користуються вдома
США	1990, 2000, 2010	Раса респондента; володіння англійською мовою; використання іншої, ніж англійська вдома; етнічна належність
Таджикистан	1989, 2000, 2010	Національність; рідна мова опитуваного; інші мови, якими опитуваний вільно володіє
Узбекистан	1989	Національність, рідна мова опитуваного
Чехія	1991, 2001, 2011	Національність; рідна мова опитуваного; релігія, яку сповідує респондент
Турменістан	1989, 1995, 2012	Національність; рідна мова опитуваного; володіння іншими мовами

* Англія й Уельс, Шотландія та Північна Ірландія переписи населення проводять окремо. Тут і надалі замість Великої Британії розуміти Англія та Уельс.

Складено за [6–32].

Етнічна належність опирається на загальному розумінні історії та територіального походження (регіонального, національного) етнічної групи чи общини, а також на особливі культурні характеристики, такі як мова і/або віросповідання і/або особливі звичаї та уклад життя, котрі відрізняються від решти населення.

За використанням критерію етнічної належності у програмах перепису країни, наведені у таблиці 2, можна поділити на три групи: країни, що використовують критерій етнічної належності; країни, що використовують критерій національності; країни, що не використовують прямого етнічного критерію.

Таблиця 3

Розподіл країн за критерієм етнічної належності

Критерій, який сформульований у програмі перепису	Країни, які використовують даний критерій
Етнічна належність, належність до етнічної групи	Австралія, Бразилія, Велика Британія, Канада, Нова Зеландія, США.
Національність	Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Естонія, Казахстан, Киргизстан, Латвія, Литва, Молдова, Польща, Росія, Словаччина, Таджикистан, Узбекистан, Чехія, Португалія, Іспанія, Італія, Румунія, Турменістан

Складено за [6–32].

Перша група країн є країнами, котрі традиційно приймають іммігрантів. Також в цих країнах проживає значна частка етнічних меншин. Крім показників “етнічна належність” чи “належність до етнічної групи”, в США та Бразилії використовують критерій “расова належність”. Варто зазначити, що цей критерій не є етнокультурним. Крім цього, відповідь про належність до етнічної групи в переписі США була не обов’язковою. У переписних листах Австралії та Нової Зеландії сформульоване запитання про країну походження респондента. США і

Канада критерій “належність до етнічної групи” доповнили питанням про походження батьків.

Представниками другої групи країн є країни колишнього СРСР та Східної Європи, де цей показник сформульований як “національність” респондента. Додатково сюди входять Португалія, Іспанія, Італія.

За використанням критерію мовної належності у програмах перепису країни, наведені у таблиці 2, можна поділити на такі групи: 1. країни, що використовують критерій “рідна мова”; 2. країни, що використовують критерій “мова (и) найбільш використовувана вдома і/або на роботі”; 3. країни, що не використовують мовного критерію; 4. країни, що використовують критерій “володіння іншими мовами”.

Таблиця 4

Розподіл країн за мовним критерієм

Мовний критерій	Країни, які його використовують
Володіння рідною мовою, рідна мова опитуваного	Австралія, Росія, США, Азербайджан, Білорусь, Велика Британія, Вірменія, Грузія, Естонія, Казахстан, Киргизстан, Литва, Молдова, Польща, Росія, Румунія, Словаччина, Таджикистан, Узбекистан, Чехія,
Мова (и) найбільш використовувана (використовувані) вдома і/або на роботі	Білорусь, Канада, Латвія, Молдова, Нова Зеландія, Польща, Словаччина, США, Таджикистан.
Володіння іншими мовами	Австралія, Білорусь, Вірменія, Грузія, Естонія, Казахстан, Канада, Киргизстан, Литва, Молдова, Росія, Туркменістан.

Складено за [6–32].

Використання мовного показника у переписах населення залежить від особливостей його проведення. Зазвичай, країни згідно Рекомендацій КЕС ООН поєднували два мовних показники: “рідна мова” та “володіння іншими мовами” або “рідна мова” і “мова (и) найбільш використовувана (використовувані) вдома і/або на роботі”. Найчастіше використовували показник “рідна мова” – країни

колишнього СРСР (за винятком Латвії), Східної Європи (Румунія, Молдова, Чехія, Польща, Словаччина), Австралія, Велика Британія. Питання про основну мову (мову, якою респондент володіє найкраще) було сформульоване у переписних листах США.

У переписних листах Канади, Латвії, Словаччини вміщено питання про використання мови (мов) вдома і/або на роботі.

Одним з рекомендованих мовних критеріїв є “знання мови (мов), які визначаються як здатність говорити і/або писати на одній чи декількох визначених мовах”. В цьому аспекті важко виділити територіальну закономірність. Для прикладу: Канада – питання про вміння спілкуватися англійською чи французькою мовами (є можливість вказати інший варіант), Казахстан – знання казахської, російської та англійської мов; Білорусь – володіння білоруською та російською мовами; Росія – володіння російською мовою (хоча у переписному листі фігурує питання “рідна мова”), Велика Британія – володіння англійською мовою. Загалом в переписах країн цієї групи у переписних листах сформульоване запитання про знання цих мов. У переписних листах інших країн питання сформульоване наступним чином: “інші мови якими володіє респондент”.

Як зазначено у табл. 1 згідно рекомендацій країни можуть використовувати п'ять критеріїв віровизнання. Загалом додатковий критерій віровизнання зводиться до розмежування різноманітних можливих підходів до нього: 1) офіційна належність до церкви чи релігійної общини; 2) участь в житті церкви; 3) релігійне вірування.

Також зазначалося, що там, де задається одне запитання, пропонується вести збір даних про “офіційну належність до церкви чи релігійної общини” дозволивши респондентам дати відповідь “ні”. Загалом десять країн використали у переписах населення критерій віросповідання. Литва, Естонія та Вірменія сформулювали запитання згідно рекомендацій КЄС “офіційна належність особи до віри чи до релігійної общини”. Нова Зеландія, Казахстан, Грузія, Велика Британія, Австралія

мають у своїх переписних листах графу “релігія”, де респондент має можливість декларувати своє віросповідання вибравши один з пропонованих варіантів, відмовитись від відповіді, вказати інший варіант, якого немає у переписному листі. У Молдові та Чехії респонденти, самі вказують своє віросповідання.

Підсумовуючи аналіз статистичної основи суспільно-географічного дослідження української діаспори, на наш погляд, країни, у яких живе численна українська меншина, за особливостями етнокультурних критеріїв у програмах переписів, можна поділити на три групи:

1. група. Країни, де за даними переписів кількість українців можна встановити більш-менш точно. Зазвичай, це країни, у програмах переписів яких є прямий етнічний критерій, а в переліку етнічних груп в переписному листі є українці. Крім цього, часто є також інші критерії (мовний, релігійний), що дає можливість детальніше проаналізувати українську меншину в країні.

Цю групу можна поділити на дві підгрупи:

– країни, де у програмах переписів, етнічний критерій сформульовано як “етнічна належність”. Зокрема, це такі країни: Австралія, Велика Британія, США, Нова Зеландія та Канада.

– країни, де у програмах переписів, етнічний критерій сформульовано як “національність”. До них належать: Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Естонія, Казахстан, Киргизстан, Латвія, Литва, Молдова, Польща, Росія, Словаччина, Таджикистан, Узбекистан, Чехія, Португалія, Іспанія, Італія, Румунія, Турменістан.

2 група. Країни, де за даними переписів кількість українців можна встановити приблизно, з більшим чи меншим ступенем точності. Зазвичай це країни, у програми переписів яких критерію етнічності (національності) не має, але введено мовний критерій. В переліку мов у переписному листі є українська. Тут, при встановленні кількості українців, потрібно враховувати те, що можливо їх частина

зберегла етнічну ідентичність, проте втратила мову. Тобто реальна кількість українців може бути більшою.

Цю групу можна поділити на три підгрупи:

– країни, де у програмах переписів, мовний критерій сформульовано як “рідна мова”. Зокрема, це такі країни: Австралія, Росія, США, Азербайджан, Білорусь, Велика Британія, Вірменія, Грузія, Естонія, Казахстан, Киргизстан, Литва, Молдова, Польща, Росія, Румунія, Словаччина, Таджикистан, Узбекистан, Чехія, Турменістан.

– країни, де у програмах переписів, мовний критерій сформульовано як “володіння іншими мовами”. Цей етномовний критерій використовують такі країни: Австралія, Білорусь, Вірменія, Грузія, Естонія, Казахстан, Канада, Киргизстан, Литва, Молдова, Росія, Турменістан.

– країни, де у програмах переписів, мовний критерій сформульовано “мова (и) найбільш використовувана вдома і/або на роботі”. Країни у переписних листах яких використовують цей критерій наступні: Білорусь, Канада, Латвія, Молдова, Нова Зеландія, Польща, Словаччина, США, Таджикистан.

3 група. Країни, де за даними переписів кількість українців встановити не має можливості. Тобто це країни, у яких або узагалі не має етнокультурної переписної статистики, або ж у матеріалах етнокультурної статистики не виділено окремої групи “українці” чи окремо носіїв української мови.

Зокрема, це такі країни: Бразилія, Аргентина, Парагвай, Уругвай, Франція.

Щодо таких країн можна використовувати матеріали про громадянство, які є у програмах майже всіх переписів. Таким способом можна встановити приблизно принаймні кількість представників останньої хвилі української міграції. Іншими джерелами можуть бути матеріали поточної статистики, зокрема статистики міграцій, дані релігійних організацій й ін..

Мовний показник у переписах окреслений чотирма критеріями: рідна мова, основна мова, якою особа найкраще володіє; найбільш використовувана мова

(мови) вдома чи на роботі; знання іншої мови (мов), що в подальшому ускладнює підрахунок. В цьому плані країни колишнього СРСР та Східної Європи виступають окремою групою, в переписних листах фігурує критерій “рідна мова”. Поширеним явищем є наявність запитання про знання чи володіння конкретною мовою. В переписних листах використовують критерії “а” і “г” (див. табл. 1), винятком є переписні листи Білорусі та Казахстану де показник “г” є уточненим: запитують про знання білоруської та російської мов та казахської, російської та англійської мов відповідно. Канада враховуючи специфіку свого населення формулює запитання про знання англійської та французької мов.

Список літератури

1. Заставний Ф. Д. *Економічна і соціальна географія України: навч. посіб.* / Ф. Д. Заставний. – К. : Форум, 2001. – 239 с.
2. Зубик А. І. *Етнокультурні показники у програмах переписів населення (для потреб етногеографічних досліджень)* / А. І. Зубик // *Географічна наука і практика: виклики епохи: Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 130-річчю географії у Львівському університеті (м. Львів, 16-18 травня 2013 р.) / У 3-ох томах.* – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – Том 1. – с. 166–169.
3. Кушнер (Кнышев) П. И. *Этнические территории и этнические границы* / П. И. Кушнер. – М.: Изд-во Акад. Наук СССР, 1951. – 256 с.
4. Лозинський Р. М. *Географія мов в Україні: навч. посіб.* / Р. М. Лозинський. – Львів: Вид-во «ЛІГА Львів», 2012. – 146 с.
5. *Рекомендації конференції європейських статистиків по проведенню перепису населення и жилищного фонда 2010 года / Европейская статистическая комиссия.* – Нью-Йорк, Женева, 2006. – 296 с.
6. *Australian Bureau of Statistics [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://www.abs.gov.au>.
7. *Azbaýcan Respublikasınin Dövlät Statistika Komitisi [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://www.azstat.org>.
8. *Biraul National de Statistică al Republicii Moldova [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://www.statistica.md>.

9. *Eesti Statistika* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.stat.ee>.
10. *Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ibge.gov.br>.
11. *Instituto Nacional de Estadística* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ine.es>.
12. *Instituto Nacional de Estadística* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ine.pt>.
13. *Institutul National de Statistica*[Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.insse.ro/cms/rw/pages/rpl2002>.
14. *Istat* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.istat.it>.
15. *Lietuvos Statistikos Departamentas*[Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.stat.gov.lt>.
16. *O`zbekiston Respublikasi Davlatstatistica qo`mitasi*[Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.stat.uz>.
17. *Office for National Statistics* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ons.gov.uk/ons/index.html>
18. *Štatistický úrad Slovenskej Republiky* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://portal.statistics.sk>.
19. *Statistics Canada* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ssc.ca>.
20. *Statistics New Zealand* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.stats.govt.nz>.
21. *United States Census Bureau*[Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.census.gov>.
22. *Агентии Омори Назди Президенти Чумхурии Тоҷикистон* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.stat.tj/ru/population-census>.
23. *Государственный комитет Туркменистана по статистике* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.stat.gov.tm>.
24. *Казакстан Республикасы Статистика Агенттігі* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.stat.kz>.
25. *Национальный Статистический Комитет Кыргызской Республики* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.stat.kg>.
26. *Национальный статистический комитет Республики Беларусь* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.belstat.gov.by>.
27. *Національна статистична служба Вірменії* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.armstat.am>.

28. Національний статистичний офіс Грузії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://geostat.ge>.
29. Федеральная служба государственной статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.perepis-2010.ru>.
30. Latvijas Statistika [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.csb.gov.lv/en>
31. Główny Urząd Statystyczny [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.stat.gov.pl/gus/index_ENG_HTML.htm
32. Český statistický úřad [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.czso.cz/sldb2011/eng/redakce.nsf/i/census_information.